

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article
*Geliş Tarihi / First Received: 14.03.2023
*Kabul Tarihi / Accepted: 09.05.2023
*Atıf Bilgisi: Koşar, E. (2023). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun ‘İstanbul Destanı’”. Hars Akademi, 6 (1), 1-8.
*Citation: Koşar, E. (2023) “Bedri Rahmi Eyüboğlu’s ‘İstanbul Destanı’”. Hars Akademi, 6 (1), 1-8.

BEDRİ RAHİMİ EYÜBOĞLU’NUN “İSTANBUL DESTANI”

*Emel Koşar**

Öz

Bedri Rahmi Eyüboğlu eserlerinde destanları, masalları ve türküleri yeniden üreterek özgünlüğü yakalar. Gelenekten faydalanırken kendi sesini korur ve “Karadut”, “Türküler Dolusu”, “İstanbul Destanı”, “Yazma Destanı” gibi halk kültürünü yansıtan eserler verir.

Bedri Rahmi Eyüboğlu şiirlerinde, geçmişi ve bugünü bir arada ele alırken eleştirel tavrını okura hissettirir. Masalların, türkülerin, destanların ve bilmecelelerin edasını taşıyan şiirlerinde, acıları/ hazları söze dönüştüren, söze söz ekleyen şairin yaratıcılığını ortaya koyan, okura geçen duygu yoğunluğu ve ahenktir.

Eyüboğlu, “İstanbul Destanı”nda İstanbul’un semtlerini ve hatırlattıklarını görsel, işitsel ve tatsal bakımdan destanlaştırır. Bedri Rahmi Eyüboğlu, halk şiirinin sesini geçmişten günümüze taşıırken yapmacılıktan uzak ve samimidir. “İstanbul Destanı”nda, İstanbul’un semtlerindeki hayatı ve kültürel özellikleri yansıtan destansı tasvirler Eyüboğlu’nun diğer eserlerindeki gibi yaşama coşkusıyla harmanlanır. İlhamını İstanbul’dan alan şair, destanlaştırdığı şehri yer yer büyüdü yer yer eleştirel bir bakışla okura sunar.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, halk şiiri, destan, folklor, İstanbul.

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul.
emel.kosar@msgsu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3178-5771.

BEDRI RAHMI EYUBOĞLU’S “İSTANBUL DESTANI”

*Emel Koşar**

Abstract

Bedri Rahmi Eyuboglu, captures originality by reproducing epics, tales, and folk songs in his works. He protects his own voice while making use of the tradition and he produces works that reflect the folk culture such as “Karadut”, “Türküler Dolusu”, “İstanbul Destanı”, “Yazma Destanı”.

Bedri Rahmi Eyuboglu makes feel his readers his critical attitude while handling the past and the present together in his poems. It is the intensity of emotion and harmony transmitted to the reader, which reveals the creativity of the poet who verbalizes the pain/pleasure into words and adds words to the poems in his poems, which have the tone of fairy tales, folk songs, epics and riddles.

In “İstanbul Destanı” Eyuboglu makes the districts of Istanbul and its reminders epic in terms of visual, auditory, and gustative. Bedri Rahmi Eyuboglu is far from being artificial but sincere while carrying the sound of folk poetry from the past to the present. In “İstanbul Destanı” the epic description that reflects the life and the cultural features of Istanbul’s districts are blended with the joy of living as in Eyuboglu’s other works. The poet that inspired by Istanbul, presents the city that he makes epic to the reader with a sometimes magical sometimes critical point of view.

Keywords: Tradition, folk poetry, epic, folklore, Istanbul.

* Associate Professor, Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul. emel.kosar@msgsu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3178-5771.

Giriş

Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Veli, Attilâ İlhan gibi modern Türk şairleri, şiirlerinde İstanbul’a yer verirler. Yahya Kemal, tarihin ve tabiatın penceresinden seyrettiği İstanbul’a hayranlığını şairane bir duyusla ifade eder. Ahmet Hamdi Tanpınar da İstanbul’u rüyaların/hayallerin perdesinde su ve çiçek gibi dişi sembollerle şiirleştirir. Orhan Veli, şiirlerinde İstanbul’a sevgisini gündelik hayatın ritmiyle tasvir eder. Attilâ İlhan; şehirleşmenin etkisini yansıtan, serüven niteliği taşıyan lirik şiirlerinde, İstanbul’un semtlerini aşk, ölüm, yalnızlık temalarıyla, romantik duyarlılıkla ve canlı bir konuşma diliyle işler. İstanbul şairlerinden Bedri Rahmi ise “İstanbul Destanı”nda, İstanbul’un sesini ve kokusunu okura duyururken renkli tablolar çizer. Kokuların ve seslerin hâtıraları tetiklediği şiirdeki güçlü tasvirler şairin ressamlığını yansıtır. Mekânın ve renklerin kişi üzerindeki etkilerini yansıtan “İstanbul Destanı”nda, ses-koku-hâtıra ilişkisi bağlamında İstanbul’un martı, balık gibi sembollerle, geçmişe çağrıştıran şarkılarla, türkülerle ve kırmızı, beyaz, mavi, siyah gibi renklerle tasvir edildiği söylenebilir.

Şiirde sürekliliği sağlayan şairin gelenekten tema/ izlek/ imge/ biçim yönünden faydalanmasıdır. Şairin gelenekten özgünlüğünü koruyarak yararlanması, şiir zincirine eklenmesi ve edebiyata yenilik getiren açılımlar sunması gerekir. Yoksa o şair iz bırakmadan unutulup gider. Dilin tınlayışını/ tınlarını müzikaliteye dönüştüren ve gelenekten beslenerek kendi sesini bulan, okura duyurmayı başaran şair kalıcı olur. Şiirin kökeninde bulunması gereken duygu ve içtenliğin okura geçme oranı metni üst seviyelere taşır.

Destanlar “toplumu derinden etkileyen tarihî ve sosyal olayları anlatan uzun manzum hikâye”lerdir (Yetiş 1994: 202-205) ve destanlarda “dil, muhayyile ve nazım güçlü, hayaller canlı, duygular yüksek olmalı, bir bütünlük içinde ve samimi bir şekilde döneminin sosyal ruhunu aksettirmelidir” (Yetiş 1994: 202-205).

Halk edebiyatından ve kültüründen beslenen Bedri Rahmi Eyüboğlu “İstanbul Destanı”nda (Eyüboğlu 2006), destan türünün anlatım olanaklarından faydalanarak modern bir tablo çizer. Eyüboğlu’nun “İstanbul Destanı”nda, İstanbul’a tutulan aynada şehrin kültürel zenginliği ve şairin yaşama sevinci keskin/ canlı bir dille kuşatılır. Şehirle ilintili görüntüler, sesler, kokular, duygular ve hayaller destanı çerçeveler.

“İstanbul Destanı”

Sözcüklerle işlenmiş kanaviçe gibi renkli bir metin olan “İstanbul Destanı”, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun destansı anlatımdaki heyecanı ve ses uyumunu yansıtır. Halk kültürüne ait sözcüklerle dokunmuş şiirin ustalıklı örülmüş sesleri İstanbul’da buluşur. “İstanbul Destanı”, Pertev Naili Boratav’ın bahsettiği masal-destanlar (Saz şairinin ağzından şiirlerden meydana gelir.) (Boratav 1982: 31) gibi destanî bir şiirdir/ destanî üslupla yazılmıştır.

Bedri Rahmi’nin “İstanbul Destanı”nda dili bir yönüyle destan geleneğini sürdüren, başka bir yönüyle de lirik şiirler söyleyen âşıkların üslubunu anımsatır. Ayrıca “âşıkların ‘destan parodileri’ (ciddî olmayan bir konuyu destan edasıyla anlatma) niteliğindeki” (Boratav 1969: 28) şiirlerine (sivrisinek, pire destanları, züğürtlük destanı...) de benzer.

“İstanbul Destanı”nda şiir öznesi İstanbul’un ona hatırlattıklarını masalsi ifadelerle (“Yarısı gümüş yarısı köpük/ Yarısı balık yarısı kuş” (Eyüboğlu 2006: 239) dile getirir. “Bir varmış bir yokmuş” (Eyüboğlu 2006: 239) tekerlemesiyle masal gibi başlayan şiir, İstanbul’la sınırlı kalmaz, Anadolu’nun türküleri, orada geçen çocukluk dönemi ve Gülcemal’le devam eder. Çünkü İstanbul, bir masal gibi görseliği ve işitselliğiyle geçmişi çağırır.

Şiirde kadınla ve meyveyle (kıvalı yapınca: kırmızıya çalan, benekli üzüm) özdeşleşen İstanbul, arzunun mekânıdır. Şehzadebaşı’nda akşamüstü, sepetin üstündeki üç mumun saçtığı ışık, tepeden tırnağa arzu dolu olan şiir öznesinin karşılaştığı kadını aydınlatır. “İstanbul Destanı”nda Eyüboğlu’nun “Karadut” şiirindeki gibi tat, ses ve koku bakımından balla/ meyveyle (kıvalı yapınca) özdeşleştirilen ve sam yeli, söğüt dalı, harmandalıyla (Ege yöresine ait bir türkü ve zeybek oyunu) betimlenen kadının işveli dişiliği şehrin güzelliğini perçinler:

“Sepetin üstünde üç tane mum

Bir kız yanaşır insafsızca dişi

Boyuna posuna kurban olduğum

Kalın dudaklarında yapıncağın balı

Tepeden tırnağa arzu dolu” (Eyüboğlu 2006: 240).

İstanbul deyince şiir öznesinin aklına gelenlerle, bölüm bölüm ilerleyen şiirin her basamağı bir temaya veya semte ayrılmıştır. Kapalıçarşı, Beethoven’ın 9. Senfonisi ile Cezayir marşının kol kola gezdiği/ bir arada çalındığı farklı kültürlerle ev sahipliği yapan mekândır. Şamdanlar, nargileler ve paslı Acem kılıçları nesnelerin geçmişteki ve gelecekteki sahiplerine ışık tutar. Sedef kakmalı tumbul ut ise Yahya Kemal’in “Kar Musikileri” şiirindeki “*Tanburî Cemil bey çalıyor eski plâkta*” (Yahya Kemal 1974: 46) mısraını hatırlatır:

“Tamburî Cemil bey çalıyor eski plakta

Sonra ellerinde şamdanlar nargileler

Paslı Acem kılıçları

Amerikan kovboyları

Eller yukarı” (Eyüboğlu 2006: 240).

Beyaz üniformalı Amerikan deniz erlerine ölümü yakıştıramayan şiir öznesi; onların kırmızı, gri ve siyah gibi ölümü ve savaşı simgeleyen renklere mahkûm kalmalarına üzülür. Beyazda (saflıkta) karar kılan şiir öznesi, savaştan ve kinden uzaktır.

Semt semt ilerleyen destanda, Beykoz ve Fenerbahçe; balıkçıları ve balıklarıyla birlikte tasvir edilir. Şiirin başındaki gibi bu bölümde de bir martı balıkçılara eşlik eden şehir imgesini pekiştirir. Ses yelpazesi renkli olan destan şairi Eyüboğlu’nun ahenk kaynağı İstanbul’dur. Söz dizimini önemseyen, halk söyleyişlerini benimseyen Karadenizli şairin şiirindeki “reis, orkinos, kolyos” gibi ifadeler ve tekrarlanan kırk sayısı (Masallarda ve destanlarda tekrarlanan kırk sayısı semboliktir ve kutsaldır.) onun denize ve masallara ilgisini gösterir:

“Bir martı gelir konar direğe

Atılan kolyosu havada yutar

Bir başkasını beklemez gider

Balıkçı gülümser tatlı tatlı

Adı Marika’dır bu martının der” (Eyüboğlu 2006: 242).

İstanbul’un adaları (Dünyanın en kötü Fransızcası orada konuşulur.) ve kuleleriyle (Galata Kulesi ve Kız Kulesi) devam eden destanda, tarihî eserler kişileştirilerek şairin ressamlığı da vurgulanır. Şiirde, Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun şehrin renkliliğini ve canlılığını yansıtan ünlü “İstanbul” tablosuna da gönderme yapılır:

“Ne zaman birinin resmini yapsam öteki kıskanır

ama şu Kızkulesi’nin aklı olsa

Galata Kulesi’ne varır

Bir sürü çocukları olur” (Eyüboğlu 2006: 243).

İstanbul deyince şiir öznesinin aklına gelenlerden biri de Tophane’deki kahvelerdir. Şiirde Tophane’deki kahvelere Anadolu’dan gelen fakir fukaranın sonradan çöpçülük, hamallık yapması ve şehrin cümbüşüne katılması tasvir edilir. Ayrıca güftesi Enderûnî Vâsîf’a, bestesi Hacı Arif Bey’e ait olan, mahur makamındaki bir şarkıyı icra eden Münir Nurettin Selçuk’la alay edilir. Şarkıdaki “*Gam u şâdi-i felek böyle gelir böyle gider vay*” ifadesi şiirde değiştirilerek ses oyunuyla felekten şikâyet edilir:

“Karşı radyoda gayetle mülayim bir ses

Evlere şenlik üstad Sinir Zulmettin

Hacıyağına bulanmış sesiyle esner:

Gamü şadiyi felek

Böyle gelir böyle gider” (Eyüboğlu 2006: 244).

İstanbul deyince şiir öznesinin aklına gelen diğer anı ise stadyumda yirmi beş bin kişinin toplu olarak İstiklal Marşı’nı okumasıdır. Aydınlık ve sevinç içinde eriyen şiir öznesi, memleketinin insanlarıyla birlikte olmaktan mutludur. Şiirde, sporun (futbol) halkı bütünleştirici etkisi vurgulanır:

“Ben de bağırırım birlikte

Avazım çıktığı kadar

Göğsümü gere gere

Ver Lefter’e yaz deftere” (Eyüboğlu 2006: 245).

Şiir öznesinin binlerce insanın aynı anda, aynı şeyi duymasından doğan sevincin heybetini düşünmesiyle birlikte Yahya Kemal’in “Vuslat” şiirindeki “*Bir uykuyu cânanla berâber uyuyanlar*” (Yahya Kemal 1974: 127) mısraı alıntılanır. Şiir dokuyucu Bedri Rahmi Eyüboğlu, havalanan mısralarla destanını işlerken ahenkten taviz vermez:

“Birbirine eklenir kafamda

Binler yüz binler milyonlar

Sonra bir mısra havalanır ürkek

Bir uykuyu cananla beraber uyuyanlar” (Eyüboğlu 2006: 245).

Sözle saltanat kuran Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun “İstanbul Destanı”nda semt ve tabiat tasvirlerine hizmet eden ses; destansı ve masalsıdır. Şiirde, Yahya Kemal ve Orhan Veli’nin isimleri zikredilir. Orhan Veli’nin “Deli Eder İnsanı Bu Dünya” (Orhan Veli 1982: 136) şiirine gönderme yapılarak rüya şehir İstanbul’un insanın duygularını çoşturan gücü de vurgulanır.

Destan türünü modernleştirerek ona yeni bir soluk getiren Bedri Rahmi Eyüboğlu; İstanbul’u yüceltmeden, kahramanlaştırmadan ve abartılı ifadelerden kaçınarak tasvir eder. Bedri Rahmi Eyüboğlu her konunun ve kişinin destanlaştırılabileceğini göstererek modern destan şairi olarak şiirlerinde arzuyu kovalar. Yahya Kemal ve Orhan Veli’nin şiirlerine gönderme yapılan destanda, şehri çevreleyen coşkun anlatım duyguları taşıyan sözcüklerle zenginleşir:

“Deli eder insanı bu şehir deli

Kadehlerin cınlasın Orhan Veli” (Eyüboğlu 2006: 245-246).

“İstanbul Destanı”nda İstanbul hikâyecisi Sait Faik’in düz yazılarının yanı sıra şiirleri de vurgulanırken Burgaz Ada, balıkçılar, çocuklar ve fakirler odağında şehir tasvir edilir. Bedri Rahmi’nin “Yazma Destanı” şiirindeki gibi “İstanbul Destanı”nda da zehir yeşilinden (rakı) bahsedilir (Koşar 2013: 122-124). Sait Faik’in ciğerine işleyen zehir yeşili onu ölüme sürükler. Mavi gözlü bir çocuğun büyümesiyle ve mavi gözlü ihtiyar balıkçının gençleşmesiyle meydana gelen Sait Faik, şiiri destanlaştırır:

“Mavi gözlü bir çocuk büyür döne döne

Mavi gözlü ihtiyar balıkçı genceler küçülür

İkisi bir boya geldi mi Sait kesilirler” (Eyüboğlu 2006: 246).

Bedri Rahmi’nin eserlerini zenginleştiren çingene motifi “İstanbul Destanı”nda Sabiye’yle kendini gösterir. Baharı, aydınlığı, tabiatı, dişiliği, anneliği simgeleyen Sabiye’nin samimi, alçakgönüllü ve marifetli kişiliği şehrin renkli yüzünü yansıtır:

“Hem maşa satar, hem göbek atar

Ver bir çeyrek güzelim der

Neyse halin o çıksın fâlin

Canı çıkar Sabiyem’in falı çıkmaz” (Eyüboğlu 2006: 249).

İstanbul’la özdeşleşen isimlere yer verilen ve çağrışımlarla ilerleyen uzun soluklu şiirde, basma fabrikasında çalışan “Al topuklu beyaz kızlar”dan (Bu mısra, Vardar Ovası türküsünden alıntılanmıştır.) biri olan on dokuz yaşındaki Eyüplü Gülsüm’ün ölümü odağında kadınların dramı da destanlaştırılır:

“Gülsümlerin sürüsüne bereket

Yerine bir Gülsümcük bulunur elbet

Gider Gülsüm gelir Gülsüm

Azrail ettiğin bulsun” (Eyüboğlu 2006: 251).

“İstanbul Destanı”nda; Gülcemal, Peleng-i Derya, Şimşir-i Zafer gibi gemilerin/ teknelerin ve Mimar Sinan’ın isimleri zikredilerek İstanbul’un zengin tarihi de vurgulanır. Şiirde “*Ey benim dev memesinde cüceler emziren acayıp/ memleketim*” (Eyüboğlu 2006: 252) diye dışı bir şehir olarak görülen İstanbul; denizi, gemileri, balıkçıları, çingeneleri, mimarları, şairleri, yazarları, fabrikaları ve işçileriyle birlikte “tepeden tırnağa” resmedilir.

Âdeta imgelerle şiir eken ve şiir yetiştiren şairin sözcük seçimindeki titizlik onun kültürel birikimini ve İstanbul’a bakışını gösterir. Şiir taslaklarından yola çıkılarak bir eser üzerinde uzun süre çalıştığı görülen Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun (Koşar 2016: 104-108) renkli ve canlı tasvirleri ise onun ressamlığını ve güzel sanatların diğer dallarında verdiği ürünleri çağrıştırır.

Sonuç

Bedri Rahmi Eyüboğlu; “İstanbul Destanı”, “Denizli Destanı”, “Eyfel Destanı” ve “Yazma Destanı” gibi eserleriyle şiirde sürekliliği sağlar. Şiirlerinde tema/ izlek/ imge/ biçim yönünden gelenekten özgünlüğünü koruyarak faydalanır. Böylece şiir zincirine eklenir ve edebiyata yenilik getiren açılımlar sunar. Şiirlerini müzikaliteye dönüştüren, folklorlardan beslenerek kendi sesini bulan ve okura duyuran Bedri Rahmi Eyüboğlu kalıcılığı sağlar.

Eyüboğlu’nun “İstanbul Destanı” şiirinin köklerinde bulunan duygu ve samimiyet coşkun bir anlatımla ve kent folkloruyla kendini gösterir. “İstanbul Destanı” şiirinin öznesinin tanıklık ettiği, betimlediği, özümlediği İstanbul; semtleriyle, tarihî eserleriyle, insanlarıyla, martılarıyla, ağaçlarıyla, meyveleriyle ve hatırlattıklarıyla geçmiş bugüne taşıyan destansı/ masalsi bir şehirdir.

Martı izleğinin öne çıktığı bir filmi andıran, büyülü/ masalsi atmosferde başlayan ve ilerleyen şiir aynı tonla sona erer. Dünyayı ve İstanbul’u sözcükler aracılığıyla anlamlandırmaya çalışan şair, sözün gücünü kullanırken tasarruflu davranır. Şiirlerinde ses tekrarı ve ses benzeşmesiyle iç ahengi sağlayan destancı şair, şiirde musikiyi her şeyin üstünde tuttuğunu kanıtlar.

Metinde şairi/ şiiri kuşatan duygu (coşku) ve izlek (İstanbul) şiirin güçlü damarlarıdır. Şiirde, şairin düşünüş şeklini yansıtan sözcüklerin uyumu ve kıvraklığı onun metinde bütünlüğü sağladığını kanıtlar. Metinde bir sözcükten diğerine akan titreşim göz önüne alındığında şiir öznesinin kuşandığı sesin coşku dolu olduğu söylenebilir. Şiirin doğasına uygun şekilde ve bütüncül bir yaklaşımla bir araya gelen sözcükler imgenin kavşağında halk şiiri geleneğine yaslanır. Eyüboğlu “İstanbul Destanı”nda; “Karadut”, “Türküler Dolusu”, “Yazma Destanı”ndaki gibi sesi örgüleme tarzı, söyleyişindeki rahatlık/akıcılık ve metnin açılımlarıyla halk anlatılarına selam verir.

Kaynakça

- Boratav, Pertev Naili (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1982). *Folklor ve Edebiyat I*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*, (Çev. Sema Rifat). İstanbul: Om Yayınevi.
- Eyüboğlu, Bedri Rahmi (2006). *Dol Karabakır Dol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koşar, Emel (2013). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun ‘Yazma Destanı’”, *Mühür*, Sayı 46. Mayıs-Haziran. s. 122-124.
- Koşar, Emel (2013). *Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Penceresinden Halk Kültürü*. İstanbul: E Yayınları.
- Koşar, Emel (2016). “Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun Şiir İşçiliği”, Bedri Rahmi Eyüboğlu 100 Yaşında Sempozyumu. İstanbul: MSGSÜ Yayınları. s. 104-108.
- Oğuz, M. Öcal (2004). “Destan Tanımı ve Eski Türk Destanları”. *Millî Folklor*, Sayı 62. s. 5-7.
- Orhan Veli (1982). *Bütün Şiirleri*, (Der. Asım Bezirci). İstanbul: Can Yayınları.
- Yahya Kemal (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti ve İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Yetiş, Kâzım (1994). “Destan”, *İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, (C. 9). İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 202-205.